

С С Л О В О

Ч а с

- Ефект Євромайдану і література
- Література і кіно
- Модерність драматургії
Івана Котляревського:
сприйняття й оновлення традицій
- Фольклорні сюжети XVII – XXI ст.
про козацьку “трикстеріаду”

*Змагай до вічності, ти Слово, ти Творець.
На небі безліч зір, — їх творчість засвітила,
і творчістю земля переживе кінець.*

Володимир Кобилянський

Precarpathian
University

СУЛТАНІВСЬКІ ЧИТАННЯ
SULTANIVS'KI CHYTANNIA
SULTANIVSKI CHYTANNIA

ПРИКАРПАТСЬКИЙ ЗБІРНИК І ДОВКОЛА НЬОГО

Султанівські читання : [збірник статей] / редкол.:
І. В. Козлик (голова) й ін. – Івано-Франківськ :
Симфонія форте, 2015. – Вип. IV. – 208 с.

Те, що збірник наукових праць "Султанівські читання" претендує на статус солідного видання міжнародного ґатунку, видно неозброєним оком: статті навантажені довідковими матеріалами, ретельно уніфіковані, відібрані за численними показниками, подані мовами оригінальних досліджуваних текстів. Матеріали структуровані за рубриками ("Порівняльне літературознавство", "Українська література", "Література слов'янських країн", "Література країн Європи та США", "Методика викладання літератури"), більш чи менш рівномірно наповненими. Рівень рубрикації статей, характер посилянь, цитувань, приміток, загального оформлення й редагування заслуговує на високу оцінку.

Послідовна настанова укладачів збірника (насамперед головного редактора, професора Ігоря Козлика) на академізм дає підстави для розмови на загальніші теми науково-політичного рівня, якщо можна так висловитись. Маю на увазі теперішній стан українських фахових видань (імовірно, біля слова "фахові" тепер треба вживати сполучення "так звані"), які знову перебувають у стані змін. Усі попередні реформи, хоч би якими були конкретні вимоги, загалом відповідали простій та всім зрозумілій умові: це неодмінна ланка у процесі апробації кандидатських і докторських досліджень. За два десятиліття вищі навчальні заклади України зуміли налагодити видання фахових журналів, які, тією чи тією мірою, задовольняли потребу в підготовці кадрів вищої кваліфікації. Потроху рівень цих видань таки зростав і давав підстави сподіватись на загальний прогрес української науки. Але еволюція – вочевидь, не наш шлях, бо ми любимо революцію. Із початком революційної євроінтеграції усі попередні здобутки укротре скасовано з огляду... на невідповідність наших видань європейським стандартам (отут додаток "так званим" уже проситься). Отож, любі члени редколегій, закотіть ізнову рукава й дострибніть до Європи. Тим паче, що вимога друкуватись у закордонних виданнях мусить бути виконана всіма претендентами на науковий ступінь.

Одразу попереджу: я не консерватор і не маю жодних сентиментів щодо радянської науки, нашого найближчого минулого. Особливо з огляду на гуманітарні науки. На Європу нам треба орієнтуватись. Утім, науковці (якщо вони науковці) уже давно, послідовно та ґрунтовно це роблять: за двадцять років у нас повністю оновились методологія досліджень, надолужені прогалини, зумовлені попередніми заборонами, прочитані й засвоєні чи не всі вартісні надбання західної науки, ба більше – чимало перекладено українською мовою, а тому засвоєно, починаючи зі студентських наукових розвідок. Сучасний рівень українського літературознавства дає змогу ставитись до західної науки навіть дещо критично, принаймні не бути її провінційними епігонами. Але чиновників від науки ці успіхи не цікавлять. Їм потрібні чіткі критерії "євроінтегрованості", які легко перевіряти. Публікація у виданнях, що входять до солідних наукометричних баз, – простий і, здавалось, надійний критерій. Але, на жаль, не в часи вмілих інтернет-махінаторів. Попит породжує пропозицію: треба – зробимо, лише платіть... Чи не найбільш вимогливий критерій упав чи не найскоріше: це бачимо із численних прикладів дискредитації добрих справ. Нас вкотре накриває хвиля махрового формалізму: видимість і ще раз видимість, інше нікого не хвилює.

Я переконана: гуманітаристика

невідривна від національного дискурсу. Звісно, універсальний знаменник можна знайти для будь-якої науки, але в гуманітарній галузі універсальні речі не мають переважувати (тим більше – затирати) індивідуальні, породжені історією розвитку кожної культури, яка не буває інтер- чи безнаціональною. Навіть космополітизм виростає з національного ґрунту. Гуманітаристика мусить бути передусім самодостатньою, бо на ній тримається соціальні інституції держави. Її не можна перекладати з одного ґрунту на інший без огляду на глибинні потреби і процеси. Бездумне (формалістичне – зазвичай бездумне) наслідування чужого закріплює за культурою стан дрімучого хуторянства (навіть якщо цей хутір укомплектований найновішою технікою).

Хоч би якою zagrożеною була українська історія, проте за тисячу років нація таки ж надбала чималі цінності. Гуманітарії мусять дати раду і лад саме цим надбанням. Ясна річ, без зіставлень із надбаннями інших (передусім найближчих сусідів) тут не обійтись. Треба стежити і треба знати. Але якщо технології легко піддаються підробці (успіхи Китаю у справі підробок – яскраве тому свідчення), то творчий продукт завжди унікальний. Саме на ньому тримається будь-яка культура, завдяки йому рухається до самоусвідомлення й самоствердження. Гуманітарні науки опікуються не просто людською істотою в усіх її виявах, вони дбають про пізнання феномена людини, який найяскравіше демонструє себе у творчому процесі.

Літературознавство – це наука про мистецтво слова. Центрова наука гуманітаристики, хоч би хто там що казав про філософію чи психологію. Українська література, незважаючи на тотальні утиски, давно спромоглася вийти на європейський рівень. Що заважає бути таким самим літературознавству? Ніщо, крім нас самих, скутих комплексами меншовартості.

Тепер повернімось до об'єкта рецензування: збірника наукових праць Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. Тут розміщено статті українською, російською, білоруською, польською, чеською, англійською, німецькою і французькою мовами. Не-поліглотові серед читачів не місце... Автори –

переважно науковці Прикарпатського університету. Звісно, честь і хвала філологам закладу: діапазон мов, яких навчають студентів, тут цілком достатній, особливо як для потреб євроінтеграції. І загалом "міжнародність" видання актуалізована щонайкраще. Але... Якому читачеві адресовано збірник? Навіть, якщо знайдуться філологи (вони таки ж знайдуться), які більш-менш читають усіма зазначеними мовами, про фаховість рецепції не йтиметься в жодному разі. Адже поцінувати, приміром, тонкощі стилю німецькомовного тексту здатен лише добрий германіст. Кому і що ми в такий спосіб демонструємо? Створюється видання цілком формалістичне, нечитабельне?

Утім, ці риторичні питання адресовані аж ніяк не укладачам збірника, цілі яких зрозумілі й виправдані з огляду на ситуацію з науковими виданнями. Власне, дискусії варта інша прикметна ознака збірника – назва... Вона традиційна для конференцій і семінарів, але не зовсім вписується в численні "вісники" і "студії", які виходять при університетах. Ця назва зобов'язує, і не так у справі пошанування науковця, імені якого присвячене періодичне (!) видання, як необхідності концептуалізувати зміст. Видання з назвою "Султанівські читання" мусить, так чи так, розвивати (чи бодай тримати в полі зору) концепції, закладені Ю. Султановим. Настанову такого типу у збірнику ніби простежуємо: визначальним виглядає розділ із порівняльного літературознавства, також великий блок присвячено методиці викладання світової літератури. Чи вдасться структурувати збірник у такий спосіб і надалі? І чи полягає в цьому принципова позиція редколегії? Відповіді на поставлене питання необхідно, бо вже в першому випуску вчувається певний дисонанс "методичного" розділу з рештою матеріалів. Хоч як розширюй і поглиблюй методику викладання літератури до літературознавства, проте вона була й залишиться в галузі педагогіки. Наскільки можливо (і чи це, знову-таки, позиція редколегії, чи просто ввічливий жест з огляду на обрану назву і прізвище науковця, у ньому зазначене?) поєднати академічне літературознавство і педагогіку, без утрат і в одному, й

у другому? Це все ж рівень видань, призначених для школи. Утім більшість із них мають статус фахових у філологічних науках, отож поєднання цілком імовірне й навіть доцільне як для потреб освіти. Але в такому разі ще гостріше постане проблема читацької аудиторії...

Здається, що зміст збірника, загалом визначений рубриками, дещо дисонує з його формою. Якщо літературознавство плюс методика – це один рівень вимог, то академічна наука – інший. Редколегія, хоче того чи ні, змушена буде визначатись.

Насамкінець бодай кілька слів про враження від конкретних статей збірника. Уже йшлося про загальний високий рівень: помітно, що розвідки аспірантів не менш ґрунтовні й академічні, аніж статті шанованих учених. Літературознавець будь-якої спеціалізації знайде у збірнику публікації, котрі не зайве прочитати. Зосереджуся на компаративному розділі, до якого можна було б зарахувати принаймні ще дві статті розділу "Література слов'янських країн": статтю білоруського дослідника Юрія Стулова про роман афроамериканського письменника Джона Олівера Кілленза "Великий чорний росіянин", зокрема, про описане в ньому перебування О. Пушкіна в Могильові, та статтю В. Казаріна й М. Новикової "Український контекст творчості М. Ю. Лермонтова (некоторые методологические аспекты)" (цю розвідку надруковано також у журналі "Слово і Час" (2015. – №5.). – Ред.). Хоча Лермонтов не входить до сфери моїх наукових зацікавлень (стежу за публікаціями знаного літературознавця Марини Новикової), однак статтю прочитала з великим інтересом. І річ не в тому, що вперше для мене проглянула "українськість" іще одного російського класика (під "українськістю" маємо на увазі переважно кримськотатарські зв'язки митця). Це з багатьох поглядів зразкова порівняльна розвідка, яку варто пропонувати для осмислення кожному компаративістіві-початківцю, та й не тільки. Стаття писана, вочевидь, до того, як Крим став російським, а тому сьогодні

набуває додаткової актуальності, бо ж базується на тому, що Крим – це така частина України.

Ця публікація суттєво відрізняється од розвідки Б. Єгорова, присвяченої зіставленню творчості Б. Чичибабіна і Ю. Кузнецова, і не тільки тому, що обрано інший період та інші автори. Саме такого типу розвідок у нашій компаративістиці більшість.

Зіставляти можна, як відомо, усе з усім, але щоб із того вийшла наука, потрібно добре усвідомлювати підстави (бажано їх найдокладніше аргументувати), а головне – отримувати із зіставлення такі висновки, які б хоч трохи виходили за межі загальника (усі письменники чимось подібні і чимось відмінні...). У цьому сенсі стаття В. Казаріна й М. Новикової справді методологічна, бо не лише актуалізує для обізнаних читачів маловідомі контексти творчості М. Лермонтова, а й чітко формулює засади, на яких нові наукові факти встановлені.

Не знаю, чи стало це наслідком свідомої позиції укладачів, але компаративний розділ загалом склався внутрішньо дискусійний і презентаційний. До нього ввійшли цікаві порівняльні студії про Станіслава Пшибишевського і Ольгу Кобилянську, здійснені Тамарою Ткачук, про образ Кассандри в Лесі Українки і Елізи Ожешко (автор Ірина Спатар), зіставлення прози О. Назарука та Л. Фейхтвангера (– Так!) в німецькомовній статті І. Козлика та Г. Проців. Не поступилася своїм колегам і Н. Ботнаренко, зіставляючи дитяче світосприйняття в новелі В. Стефаніка "Діточа пригода" та оповіданні А. Чехова "Спати хочеться". Тут маємо й цікаві та нові повороти наукового пошуку, відкриття важливих штрихів у дослідженні зазначених письменників і творів. Бажаю редколегії збірника надалі тримати реноме солідного компаративного видання, бо саме таких в Україні бракує. В авторів і засновників наукового збірника є всі підстави саме цей статус підтверджувати кожним наступним номером. Усе інше – додається.

Марія Моклиця
м. Луцьк

Отримано 13 липня 2015 р.